

درس گفتارهایی درباره:

لعد من

«چاپ سوم»

دکتر احمد پاکتچی

تنظيم و ویرایش: صالح زارعی

به اهتمام:

انجمن علمی دانشجویان الهیات

دانشگاه امام صادق علیه السلام

فهرست مطالب

سخن ناشر.....	۱۵
پیشگفتار.....	۱۷
بخش اول؛ مباحث متمامی تقدمن.....	۲۱
فصل ۱. چیستی نقد متن.....	۲۳
اول؛ دو سوال اساسی در نقد متن.....	۲۵
دوم؛ نقد درونی و نقد بیرونی.....	۲۸
سوم؛ رابطه‌ی نقد متن با روش‌شناسی علم تاریخ.....	۲۹
چهارم؛ سابقه‌ی نقد متن	۳۱
پنجم؛ تحولات روش‌های نقد متن.....	۳۴
فصل ۲. محورهای کلی نقد متن (مفاهیم اساسی و مکاتب تاریخی).....	۳۷
اول؛ مسئله‌ی شناخت و کاسته‌های شناختی	۳۸
۱. نقطه‌ی دید.....	۴۱
۱-۱. گزارش‌های مخفف بن سلیمان ازدی.....	۴۲
۱-۲. گزارش‌های نورالدین کیانوری	۴۲
۲. مدل‌سازی.....	۴۴
۲-۱. مدل‌سازی انقلاب اسلامی.....	۴۴

۲-۲. مدل‌سازی جنگ جهانی	۴۰
۲-۲. مدل بر تخت نشستن پادشاهان	۴۶
۲-۴. مدل سلسله‌ها	۴۶
۴-۲. تأثیر مدل‌های ذهنی در دیدن واقعه‌ها و نقل گزارش‌ها	۴۸
۵-۲. جنگ‌های غارات	۴۸
۵-۲. جنگ صفين	۴۸
۶-۲. انواع مدل‌ها در تحلیل وقایع	۵۰
۳. موضع گیری‌های آگاهانه‌ی گزارشگر نسبت به واقعه‌ی خارجی	۵۲
۴. پس رانی و پیش رانی	۵۳
دوم؛ اولین نظریه پردازان حوزه‌ی نقد متن	۵۶
۱. زان مایبیون	۵۶
۲. زان آردوئن	۵۸
۳. کاچنوفسکی	۵۹
سوم؛ معنای شکاکیت تاریخی	۵۹
چهارم؛ دو تحول مهم در قرن ۱۹	۶۱
۱. شکل گیری روش‌های مدون پژوهش	۶۲
۲. توسعه‌ی برخی علوم در راستای فراهم نمودن اطلاعات فرامتنی	۶۴
۱-۲. باستان‌شناسی و تاثیر آن در مطالعات تاریخی	۶۴
۲-۲. سکه‌شناسی و تاثیر آن در مطالعات تاریخی	۶۷
۱-۲-۲. کشف سلسله‌ی کوشانیان	۶۷
۲-۲-۲. حکومت اسلامی در هرر	۶۸
۳-۲-۲. ایران در قرن اول	۶۸
۲-۳. زبان‌شناسی تاریخی	۶۹
۱-۳-۲. نقد کشفیات تاریخی	۷۰
۳. نتیجه‌ی تحولات قرن ۱۹	۷۱
پنجم؛ دسته‌بندی کلی کشورها در حوزه‌ی نقد متن	۷۲
۱. مطالعات لایه‌ی شناسی	۷۴
۱-۱. مطالعه‌ی لایه‌ای کتاب کافی کلیینی	۷۶

۱-۲. مطالعات لایه‌ای درباره‌ی عهد عتیق ۷۶
۱-۳. مطالعه‌ی لایه‌ای داستان ادیسه ۷۷
ششم؛ مطالعه‌ی متن، حوزه‌ای از علوم انسانی ۷۸
فصل ۲. نقد متون و زمینه‌ها در علوم اسلامی ۸۱
اول؛ ارتباط تفسیر با حوزه‌ی نقد متن ۸۲
دوم؛ ارتباط علوم قرآن با حوزه‌ی نقد متن ۸۴
سوم؛ ارتباط اصول فقه با حوزه‌ی نقد متن ۸۴
چهارم؛ ارتباط علوم حدیث با حوزه‌ی نقد متن ۸۵
۱. حدیث «انَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ عَنْ زَيْنَةٍ» ۸۶
۲. حدیث «انَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ» ۸۷
۳. تصحیف ۸۸
۴. لحن ۸۸
۵. مباحث نقد متن و سند ۸۹
پنجم؛ ارتباط نقد ادبی با حوزه‌ی نقد متن ۹۰
ششم؛ روش بازخوانی متون کلاسیک ۹۴
هفتم؛ دشواری‌های مطالعات تاریخی ۹۷
هشتم؛ هدف از طرح رابطه‌ی علوم اسلامی با نقد متن ۹۸
فصل ۴. روابط بینامنی و نقد متون ۱۰۱
اول؛ روابط بینامنی و متون تاریخی ۱۰۱
دوم؛ گونه‌های کلی روابط بینامنی ۱۰۵
۱. تاثیر ساختار متن ۱۰۶
۱-۱. تاثیر ساختار متن در تهیه‌ی گزارش‌ها ۱۰۷
۱-۲. تاثیر ساختار متن در گزارشگری سقیفه ۱۰۹
۲. تاثیر عناصر متن ۱۱۲
۳. متضمن بودگی ۱۱۲
۱-۳. تفاوت بین انگیزه‌های خودآگاه و ناخودآگاه در پدیده‌ی متضمن بودگی ۱۱۴
۲-۳. داستان شهربانو نمونه‌ای از متضمن بودگی ۱۱۶

بخش دوم؛ تدبیر و نویسندگان	۱۲۳
فصل ۵. اشتباه در شناسایی نویسنده	۱۲۵
اول؛ خلط نویسنده اشهر با نویسنده اصلی	۱۲۶
۱. راوندی و التوادر	۱۲۶
۲. ابن حمزه طوسی و الثاقب فی المناقب	۱۲۷
۳. مهدی الدین نیلی و کتاب «نُزَهَةُ النَّاظِرِ فِي الْأَشْيَاوْ وَالنَّظَائِرِ»	۱۲۸
دوم؛ انتساب کتاب به فرد خویشاوند	۱۲۹
۱. نمونه‌ی دو برادر	۱۳۳
۲. نمونه‌ی پدر و فرزند	۱۳۵
سوم؛ رفع یک سوء تفاهم در شناسایی نویسنده	۱۳۶
چهارم؛ تلقی یک نویسنده و یک کتاب به عنوان دو نویسنده و دو کتاب	۱۳۸
۱. شرح الاخبار قاضی نعمان مغربی (ابن فیاض)	۱۳۸
۲. تاریخ یعقوبی (ابن واضح)	۱۳۹
۳. المناقب ابن مغازلی (ابن واسطی)	۱۴۰
۴. الأربعین (مناقب) خوارزمی	۱۴۰
پنجم؛ کتاب‌های مشکوک بین چند نویسنده	۱۴۰
۱. کتاب فقه الرضا (ع)	۱۴۰
۲. کتاب جامع الاخبار	۱۴۱
۱-۲. دلایل انتساب کتاب به مولفین	۱۴۲
۲-۲. رد دلایل انتساب کتاب به مولفین	۱۴۳
فصل ۶. مسئله‌ی اشتراک بین چند نویسنده	۱۴۹
اول؛ اشتراک در تالیف یک اثر (تکمیل اثر)	۱۴۹
دوم؛ کتب چند تحریره و اهمیت آنها	۱۵۱
۱. کتاب [فرق الشیعه]	۱۵۲
۱-۱. تحریر حسن بن موسی نویختی (فرق الشیعه)	۱۵۳
۱-۲. تحریر سعد بن عبدالله اشعری (المقالات و الفرق)	۱۵۳
۲. [تفسیر نعمانی]	۱۵۵

نهرست مطالب □ ۹

۱-۱. اقوال موجود در مورد تفسیر نعمانی.....	۱۵۵
۲-۲. بررسی و رد اقوال موجود.....	۱۵۶
۳-۲. تحریر سعد بن عبد الله اشعری.....	۱۵۷
۴-۲. تحریر منسوب به نعمانی.....	۱۵۷
۵-۲. تحریر علی بن ابراهیم قمی	۱۵۸
۶-۲. رساله‌ی محکم و متشابه سید مرتضی	۱۵۹
۳. کتاب [تاریخ اهل‌البیت(ع)].....	۱۵۹
۴. کتب بصائر الدرجات.....	۱۶۲
۵. کتاب المواعظ شیخ صدوق.....	۱۶۳
بخش سوم: تقدیر وی.	
فصل ۷. اصالت متن	
اول؛ نقش مولف در تعیین اصالت متن.....	۱۶۹
۱. صلیب پیش از مسیحیت	۱۷۰
۲. کتاب سُلَیْمَ	۱۷۲
۳. آثار طبری	۱۷۳
دوم؛ تاثیر شناخت مولف	۱۷۵
سوم؛ چیستی اصالت یک متن	۱۷۷
چهارم؛ مطالعه‌ی متنی	۱۷۹
۱. بررسی عناصر متن	۱۸۰
۱-۱. مفاهیم و ارتباط اجزای مختلف یک کتاب	۱۸۰
۱-۱-۱. الاختصاص منسوب به شیخ مفید	۱۸۱
۱-۱-۲. دشواری کار با نسخ خطی	۱۸۲
۱-۱-۳. مفاهیم؛ ابزاری برای انسجام سازی	۱۸۳
۱-۱-۴. کشف الرموز آبی	۱۸۴
۱-۱-۵. بسامد در مفاهیم	۱۸۷
۱-۲. عنصر نقش مایه‌ها	۱۸۹
۱-۲-۱. روش تشخیص نقش مایه‌ها	۱۹۱

۱۹۲.....	۱-۲-۱. بررسی حمله‌ی ابرهه به مکه
۱۹۵.....	۱-۲-۲-۱. نقش گزارشگر در مکالمه‌ی عبدالمطلوب و ابرهه
۱۹۷.....	۱-۲-۲-۲. نقش مایه‌ی داستان ابرهه
۱۹۸.....	۱-۲-۲-۳. نقش مورخ در داستان قلیس
۲۰۰.....	۱-۳-۱. عنصر گزاره‌ها
۲۰۱.....	۲-۱. اصالت ساختار متن
۲۰۲.....	۲-۲. ساختار غیر تاریخی
۲۰۳.....	۲-۳. ساختار تاریخی
۲۰۴.....	۲-۲-۱. ساختار روایی
۲۰۵.....	۲-۲-۲. ساختار گاهنگاری
۲۰۶.....	۲-۲-۲-۱. کتاب‌های تک آوا
۲۰۷.....	۲-۲-۲-۲. کتاب‌های چندآوا
۲۰۸.....	۲-۲-۲-۳. تقسیم بندی دیگر در ساختار گاهنگاری
۲۰۸.....	۲-۳-۲-۱. انسجام‌گرایی
۲۰۸.....	۲-۳-۲-۲. گردهم‌آوری
۲۰۹.....	۲-۳-۲-۲-۱. تفاوت دو نوع تقسیم بندی ساختار گاهنگاری
۲۰۹.....	۲-۴-۱. شبهه‌ی دوری بودن بررسی ساختار روایات
۲۱۰.....	۲-۴-۲. دفاع از دوری بودن این مساله
۲۱۲.....	۲-۵. امکان یا عدم امکان تلفیق ساختارها
۲۱۴.....	۲-۶. تفاوت روایت بیوگرافیک با بیوگرافی
۲۱۷.....	۲-۷. ساختار کتب تاریخ محلی
۲۲۰.....	۲-۷-۲-۱. تفاوت تاریخ و تاریخ
۲۲۱.....	۲-۸-۲-۱. چگونگی استفاده از ساختارهای روایی و گاهنگاری
۲۲۳.....	۲-۸-۲-۲. روایتی خاص از مکالمه‌ی عبدالمطلوب با ابرهه
۲۲۴.....	۲-۸-۲-۳. امکان یا عدم امکان حذف ارکان روایت
۲۲۶.....	۲-۹-۲-۱. نمونه‌های متون تک آوا و چند آوا در ادبیات
۲۲۷.....	۲-۹-۲-۲. چگونگی استفاده از ساختارهای انسجام‌گرایی و گردهم‌آوری
۲۲۸.....	۲-۱۱-۲-۱. ساختار کتب بازسازی شده

۲۲۹.....	فصل ۸ مسئله‌ی زیادت و نقصان در متن
۲۳۰.....	اول؛ زیادت و نقصان در سطح مؤلف
۲۳۰.....	۱. نوح البلاعه
۲۳۱.....	دوم؛ زیادت و نقصان در سطح راوی
۲۳۲.....	۱. سنن ابی داود
۲۳۳.....	۲. کافی کلینی
۲۳۷.....	۳. طبقات ابن سعد
۲۳۸.....	۳-۱. تفاوت دو روایت طبقات ابن سعد
۲۳۹.....	۳-۲. چگونگی شکل گیری طبقات ابن سعد
۲۴۰.....	۳-۳. استنساخ‌های گرناگون از طبقات ابن سعد
۲۴۲.....	۳-۴. الطبقات الكبير یا الطبقات الكبری؟
۲۴۳.....	۴. زیادت و نقصان در سطح ناسخ
۲۴۳.....	۱. انواع زیادت و نقصان
۲۴۴.....	۱-۱. تلخیص الشافی شیخ طوسی
۲۴۵.....	۱-۲. قرب الاسناد حمیری
۲۴۶.....	۱-۳. الغارات ثقفی
۲۴۹.....	۱-۴. کتاب الصفین نصر بن مراحم
۲۴۹.....	۱-۵. الفقه الاکبر ابوحنیفه
۲۵۵.....	فصل ۹. مشارکت دیگران در متن (انواع تدوین متن)
۲۵۵.....	اول؛ کتب امالی
۲۵۶.....	۱. انواع امالی
۲۵۷.....	۱-۱. امالی‌های حدیثی
۲۵۷.....	۱-۲. امالی‌های تبیینی
۲۵۸.....	۲. نقش مستملی در امالی‌ها
۲۵۹.....	۳. روابط بینامتنی در امالی‌ها
۲۶۰.....	۴. تفاوت در امالی‌ها
۲۶۰.....	دوم؛ تقریر نویسی
۲۶۱.....	۱. تفاوت امالی‌ها با تقریرات

۲۶۲.....	سوم؛ کتب مسائل.....
۱. قدیم‌ترین نمونه‌های مسائل.....	۲۶۲.....
۲. مسائل فی المجلس و مسائل مكتوب.....	۲۶۴.....
۳. مشنول مطالب در کتب مسائل.....	۲۶۵.....
چهارم؛ مصاحبه.....	۲۶۶.....
پنجم؛ فرأوری مجدد متن.....	۲۶۸.....
۱. ترجمه.....	۲۶۸.....
۱-۱. مسئولیت مترجم.....	۲۶۹.....
۱-۲. ترجمه‌های نزدیک به تالیف.....	۲۷۰.....
۱-۳. مشکلات در ترجمه‌ها.....	۲۷۱.....
۱-۳-۱. ترجمه‌ی تاریخ طبری.....	۲۷۱.....
۱-۳-۲. ترجمه‌ی فارسی الفتوح ابن اعثم کوفی.....	۲۷۲.....
۱-۳-۳. ترجمه‌ی فارسی السواد الاعظم حکیم سمرقندی.....	۲۷۳.....
۲. تحریر.....	۲۷۴.....
۲-۱. انگیزه‌های تحریر نویسی و نمونه‌های آن.....	۲۷۵.....
۲-۱-۱. اختیار معرفة الرجال شیخ طوسی.....	۲۷۵.....
۲-۱-۲. تحریر تاریخ و صاف دکتر آیتی.....	۲۷۵.....
۲-۳-۱. تحریر صفوۃ الصفا از ابوالفتح حسینی.....	۲۷۶.....
ششم. ترتیب و تبیب.....	۲۷۷.....
هفتم. تلخیص.....	۲۷۸.....
هشتم؛ اسانید، فهارس و کاربرد آنها در نقد متن.....	۲۷۸.....
فصل ۱۰. مطالعه‌ی سازگاری در متون.....	۲۸۱.....
اول؛ سازگاری درونی.....	۲۸۲.....
دوم؛ سازگاری بیرونی.....	۲۸۲.....
سوم؛ مراحل مطالعه‌ی یک ضبط از نظر ناسازگاری.....	۲۸۳.....
۱. نقد به مثابه‌ی یک واقعیت.....	۲۸۳.....
۲. نقد به مثابه‌ی یک اسطوره.....	۲۸۴.....
۳. عدم سازگاری درونی متن.....	۲۸۵.....

۲۸۵.....	۱-۳. روایات جمع قرآن به دستور ابوبکر و عثمان
۲۸۷.....	۱-۱-۳. استنساخ مصحف برای جلوگیری از تحریف یا اختلاف در قرائت؟
۲۸۸.....	۲-۱-۳. تعارض بین روایات
۲۹۱.....	۳-۱-۳. مرحله‌ی نقد به مثابه‌ی اسطوره در روایات جمع
۲۹۲.....	۳-۱-۴. پاسخ به چرایی نقل روایات جمع
۲۹۴.....	۲-۳. کتاب الحیده و الاعتزاز
۲۹۶.....	۳-۳. الفقه الاکبر ابوحنیفه
۲۹۶.....	۳-۴. تولد حضرت مسیح(ع) در انجیل متّی
۲۹۸.....	۳-۵. حرکت اسیران واقعه‌ی کربلا
۳۰۰.....	۴. عدم سازگاری بیرونی متن
۳۰۰.....	۴-۱. کتاب السقیفه‌ی سیف بن عمر
۳۰۱.....	۴-۲. دستان المذاهب
۳۰۲.....	۴-۳. رسم التواریخ
۳۰۲.....	۴-۴. اخبار الصين و الهند
۳۰۳.....	۴-۵. خواجهی تاجدار
۳۰۴.....	۴-۶. مغز متفکر جهان شیعه
۳۰۶.....	۵. سوء تفاهم عدم ناسازگاری
۳۰۶.....	۵-۱. اختلاف در تعابیر
۳۰۶.....	۵-۲. ناآگاهی از یک اندیشه‌ی پس زمینه
۳۰۸.....	۵-۳. تفاوت در گفتمان
۳۱۱.....	فصل ۱۱. زبان متن
۳۱۲.....	اول؛ استفاده از زبان برای نقد بیرونی
۳۱۲.....	دوم؛ استفاده از زبان برای نقد درونی
۳۱۳.....	۱. مطالعه‌ی کمی
۳۱۴.....	۱-۱. فرم‌های صرفی
۳۱۴.....	۱-۱-۱. یاء نسبت در عربی
۳۱۷.....	۱-۱-۲. باب افعال و تفعیل
۳۱۹.....	۱-۲. فرم‌های نحوی

۳۱۹	۱-۳. لغات
۳۲۱	۲. تحولات کیفی
۳۲۱	۲-۱. تغییر در معنا
۳۲۲	۲-۲. واژه‌ی صلاه
۳۲۳	۲-۲-۱. واژه‌ی حج
۳۲۴	۲-۲-۲. متروک شدن و بوجود آمدن واژه‌ها
۳۲۴	۲-۲-۳. فعل طمث
۳۲۵	۲-۲-۴. واژه‌ی فلک
۳۲۵	۲-۲-۵. اصطلاح لاشنی
۳۲۶	۲-۲-۶. زیان خطبه‌ی اول نهج البلاعه
۳۲۸	۲-۲-۷. مساله‌ی نقل به معنا
۳۲۹	۲-۲-۸. بکار رفتن اقالیم سبعة در برخی از خطبه‌های حضرت علی(ع)
۳۳۱	فصل ۱۲. قراردادهای اجتماعی
۳۳۲	اول؛ نمونه‌های قراردادهای اجتماعی
۳۳۲	۱. ایستادن کنار خیابان
۳۳۳	۲. بازتاب قراردادهای اجتماعی در متون تاریخی
۳۳۳	۲-۱. بار ندادن سلطان محمود غزنوی
۳۳۴	۲-۲. پس فرستادن هدیه‌ی سلطان محمود
۳۳۵	۲-۳. قراردادهای اجتماعی و روابط خانوادگی
۳۳۶	دوم؛ گفتمان و ایدئولوژی
۳۳۶	۱. گفتمان اعم از قراردادهای اجتماعی
۳۳۷	۲. تفاوت گفتمان و اندیشه
۳۳۸	۳. دو سطح از گفتمان
۳۴۰	۴. کشف پیش فرض‌ها و گفتمان‌ها
۳۴۱	۵. استفاده از کتب غیر تاریخی در جهت توسعه‌ی روش‌های تاریخ
۳۴۳	منابع و مأخذ
۳۴۹	نمایه

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
وَلَقَدْ أَتَيْنَا دَأْوَدَ وَ سَلَيْمَانَ عِلْمًا وَ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
فَضَلَّتَا عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
(قرآن کریم، سوره مبارکہ النعل، آیه شریفہ ۱۵)

سخن ناشر

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق علیه السلام که ازسوی ریاست دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته، تربیت نیروی انسانی ای متعهد، باتقوا و کارآمد در عرصه عمل و نظر است تا از این طریق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در سطح راهبردی به انجام رساند.

از این حیث «تربیت» را می‌توان مقوله‌ای محوری یاد نمود که وظایف و کارویژه‌های دانشگاه، در چارچوب آن معنا می‌یابد؛ زیرا که «علم» بدون «تزریقیه» بیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عاملی مشکل ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متاثر و دگرگون می‌سازد.

از سوی دیگر «سیاست‌ها» تابع اصول و مبادی علمی هستند و نمی‌توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست‌ها در گرو انجام پژوهش‌های علمی و بهرمندی از نتایج آنهاست. از این منظر پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان‌های فکری و اجرایی به حساب می‌آیند و نمی‌توان آینده درخشنانی را بدون توانایی‌های علمی - پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخ‌گویی به این نیاز بنیادین است.

پیش‌گفتار

انجمن علمی دانشجویی الهیات به منظور انسجام فعالیت‌های علمی، پژوهشی و ایجاد نشاط علمی در دانشجویان الهیات در سال ۱۳۸۳ به همت جمعی از دانشجویان این رشته با عنایت خداوند متعال تأسیس گردید.

از جمله اهداف انجمن می‌توان به زمینه‌سازی جهت شکوفایی استعدادها و خلاقیت‌های علمی-پژوهشی دانشجویان، تلاش جهت پژوهش محور نمودن آموزش از طریق ایجاد رابطه منطقی بین آموزش و پژوهش، ایجاد رقابت و فرصت‌های عادلانه‌ی علمی به منظور شناسایی و سازماندهی استعدادهای دانشجویان، بهره‌گیری از مشارکت آنان در ارتقای فضای علمی دانشگاه و زمینه‌سازی جهت تبلور و شفافسازی خواسته‌های دانشجویان در امور علمی و پژوهشی اشاره نمود.

جهت تحقق این اهداف گام‌هایی از جمله برگزاری سخنرانی‌ها، نشست‌ها، هماندیشی‌ها و همایش‌های علمی، برگزاری کارگاه‌های آموزشی-پژوهشی و نمایشگاه‌های علمی و تخصصی، تشکیل گروه‌های مطالعاتی، سازماندهی اردوها و بازدیدهای علمی و تولید و انتشار منشورات علمی-دانشجویی به حول و قوه الهی برداشته شد. نظر به استقبال دانشجویان ارجمند - اعم از اعضای دانشگاه و حتی خارج از دانشگاه - از آثار برخی اساتید که در کلاس‌های درسی و یا سخنرانی‌های علمی و ... ارائه شده بود،

چیستی نقد متن

حوزه‌ی نقد متن و همچنین روش مطالعات تاریخی (روش شناسی تاریخ) کاملاً حالت روشنی و متودی دارند و این دو حوزه ارتباط مستقیمی با روش تحقیق دارند. بحث نقد متن در حوزه‌ی رشته‌ی تاریخ بسیار حساس است به دلیل این که رشته‌ی تاریخ به شدت درگیر متن است و باید از متن استفاده کند. ارزیابی این متن برای مورخ اهمیت زیادی دارد و طبیعتاً اگر به نحو شایسته‌ای به این بحث توجه شود بسیاری از نیازهایی که یک مورخ و متخصص تاریخ در طول کارهای پژوهشی دارد برآورده خواهد شد.

اولین مشکلی که در حوزه‌ی نقد متن با آن مواجهیم این است که معرفی کردن کتاب در این زمینه واقعاً مشکل است. به زبان فارسی مطلب قابل توجهی در مورد نقد متن نداریم جز بخشی از کتابی با عنوان «روش‌های پژوهش در تاریخ». این کتاب ۴ جلدی است و آستان قدس رضوی آن را به چاپ رسانده است که در جلد ۴ این کتاب فصلی به نام «نقد متن» وجود دارد که همین نقد متن تاریخی است.^۱ البته خیلی کلی و گذرا از روی مباحث نقد متن رد شده و چندان وارد مباحث کاربردی و عمقی تر نشده است.

۱. شارل ساماران، روش‌های پژوهش در تاریخ، مترجمان ابوالقاسم بیگنا، غلامرضا ذات علیان، اقدس یغمایی، ج ۴، (نقد متن) صص ۵۵-۱۷۴.

نقد متن یا نقد متون تاریخی چیزی است که در حوزه‌ی تاریخ به آن Textual Criticism گفته می‌شود. متون تاریخی در واقع همان منابعی هستند که برای مطالعه از آنها استفاده می‌کنیم. اگر بخواهیم اطلاعی در مورد واقعه‌ی عاشرورا بدست آوریم که گوشه‌ای از تاریخ است به یک سری متون مراجعه می‌کنیم. در این متون ممکن است به مقتل ابو محنف یا تاریخ طبری یا دیگر منابع رجوع کنیم.

البته ما قید تاریخی را خیلی نمی‌پسندیم اگر چه جزء موضوع است اما دقیقاً موضوع ما نقد متن است. نقد متن را به عنوان یکی از شاخه‌های علم تاریخ مورد مطالعه قرار می‌دهیم. نقد متن در دیسپلین تاریخ است و از آن خارج نمی‌شود، بنابراین مشخص است که قید تاریخی در پرانتز وجود دارد و قطعاً نمی‌خواهیم از نگاه ادبی به متون نگاه کنیم، نمی‌خواهیم نگاه نشانه‌شناختی داشته باشیم، نگاه ما نگاه تفسیری به متون نیست بلکه نگاه تاریخی است.

مهم این است که بتوان از متن استفاهی تاریخی برد و لازم نیست الزاماً خود آن متن یک متن تاریخی باشد. مثلاً ممکن است از خطبه‌ای در نهج البلاغه یک مطلب تاریخی درآورد اما نهج البلاغه یک کتاب تاریخی نیست. بنابراین نقد متن به صورت عام برایمان مهم است. ما هستیم که متن را استنطاق می‌کنیم و از آن استفاده‌ی تاریخی می‌بریم و لازم نیست کسی که آن متن را نوشته خودش هم قصد داشته باشد یک بحث تاریخی مطرح کند. کتابهای مختلفی داریم مثل «الشافعی فی الامامة» از سید مرتضی که در ۴ جلد چاپ شده است و موضوع آن اثبات امامت است. این کتاب کلامی است و نه تاریخی، اما در بسیاری از موارد در مورد کیفیت نصب حضرت به امامت، مسئله غدیر، سقیفه، مسائل مربوط به اتفاقاتی که در دوره‌ی خلفای ثلاثة افتاده است و اتفاقاتی که در دوره‌ی خلافت امیر المؤمنین(ع) رخ داده می‌توان از کتاب استفاده‌ی تاریخی برد. در حالی که اگر به خود سید مرتضی بگویید کتاب شما یک کتاب تاریخی است می‌گوید که من یک کتاب